

ЕУ и Србија: Заједно у борби против загађења ваздуха ЗАГАЂЕЊЕ ВАЗДУХА – КАКВА ЈЕ ДАНАС СИТУАЦИЈА?

Загађење ваздуха настаје пре свега као последица све већег развоја технике и технологије, а посебно индустрије и енергетике. У Европи више од две трећине становника живи у градовима и константно је изложено загађењу које је често изван граница које се препоручују законима али и оних граница које препоручују институције попут Светске здравствене организације.

Систем за праћење квалитета ваздуха у Републици Србији, показује да концентрација штетних материја у ваздуху, често премашује прописане граничне вредности за квалитет ваздуха. Национални програм мониторинга успостављен је у складу са транспонованим прописима ЕУ.

УТИЦАЈ НА ЗДРАВЉЕ – КОЈЕ СУ ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂЕЊА ВАЗДУХА?

- ✓ Повећана стопа смртности и оболевања, нарочито са кардиоваскуларним и респираторним болестима.
- ✓ 4,2 милиона случајева **превремене смрти** у свету, укључујући 0,5 милиона људи у региону Европе (2016).¹
- ✓ Неколико хиљада људи у Републици Србији превремено премине услед излагања загађењу ваздуха, показују прорачуни међународних организација².
- ✓ **Питање друштвене неједнакости и социјалне правде:** осетљива популација, као што су деца, старије особе и чланови домаћинстава са нижим примањима и ограниченим приступом здравственој заштити, подложнији су неповољним утицајима.
- ✓ **Загађење ваздуха је 2016. године Србију коштало 1,68 милијарди евра.**³

ГЛАВНИ ИЗВОРИ ЗАГАЂЕЊА ВАЗДУХА У СРБИЈИ

- ✓ **Сектор енергетике** (термоелектране, електране, топлане, грејање стамбених зграда и појединачних домаћинстава),
- ✓ **Сектор саобраћаја** (застарео возни парк – просечна старост возила у Србији је 17 година),
- ✓ **Одлагалишта отпада и индустријске активности** (рафинерије нафте, хемијска индустрија, рударство и металургија и грађевински сектор).

ШТА ИЗАЗИВА ЗАГАЂЕЊЕ ВАЗДУХА?

Када кажемо да је ваздух загађен то значи да се у њему налазе концентрације чврстих честица и гасова које имају штетне ефекте по здравље људи и животну средину у целини. То осећамо, а најалост често и видимо голим оком када ваздух испуне високе концентрације штетних гасова и прашине непријатних мириса са штетним ефектом.

¹ Процене Светске здравствене организације (СЗО), Загађење амбијенталног ваздуха: Глобална процена изложености и терета болести, 2016. (<https://www.who.int/phe/publications/air-pollution-global-assessment/en/>)

² Процене се разликују у зависности од коришћене методологије: процене СЗО могу се потражити на https://serbia.un.org/sites/default/files/2019-10/Health-im-pact-pollution-Serbia_0.pdf, док су подаци Европске агенција за животну средину доступни на <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2020-report>

³ Европска Комисија, Статус загађујућих материја у ваздуху и гасова са ефектом стаклене баште на Западном Балкану, 2020. (https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118679/air_qualityghg_western_balkans_online.pdf)

Загађујуће материје у ваздуху могу бити многобројне. То се нарочито односи на суспендоване честице (PM₁₀ и PM_{2.5}⁴), азот-диоксид (NO₂), приземни озон (O₃⁵), сумпор диоксид (SO₂) и угљен-моноксид (CO).

Почетком грејне сезоне и укључењем малих топлана и индивидуалних ложишта, као и због стабилних атмосферских услова, загађење ваздуха је у великој мери порасло у неколико градова у последњим месецима 2019. и у јануару 2020. године. Прекорачење дневних вредности суспендованих честица PM₁₀ (50 µg/m³) током 2019. године забележене су на великом броју мерних места.⁶ Прекомерно загађен ваздух (ваздух III категорије) током 2019. године забележен је у агломерацијама Београд, Ниш, Смедерево, Косјерић, Панчево, Нови Сад, Ужице и Бор,⁷ као и на територијама градова Ваљево, Краљево, Суботица, Пожаревац, Зајечар и општине Беочин.

Највеће дневне концентрације PM₁₀ током 2019. године измерене су у Зајечару 515 µg/m³ и Краљеву 347 µg/m³.

ШТА МОЖЕ ДА СЕ УРАДИ?

- ✓ **Праћење** - кроз национални програм мониторинга ваздуха, успостављен у складу са транспонованим прописима ЕУ.
- ✓ **Ефикасна контрола** – од стране органа управе на националном и локалном нивоу.
- ✓ **Укључивање** – заинтересованих стране које представљају секторе индустрије, промета горивом и увоза истог, јавних комуналних услуга, грејања, енергетске ефикасности и секторе грађевинарства, зеленог развоја, саобраћаја, социјалне заштите и појединачних домаћинстава и поштовање ограничења која се тичу емисије загађујућих материја.
- ✓ **Сектор производње енергије** – примена горива ниске емисије и обновљивих извора енергије; повећање расподељене производње енергије (нпр. кроз мини-мреже и соларне панеле на крововима).
- ✓ **Сектор енергетике** – приступ чистој енергији за грејање у домаћинствима по приступачној цени; развој уређаја који испуњавају последње захтеве еко-дизајна.
- ✓ **Индустрија** – примена најбоље доступних техника и промоција иновација.

⁴ Суспендоване честице промера мањег од 10, односно 2,5 микрона
⁵ Секундарна загађујућа материја која настаје у фотохемијској реакцији између оксида азота (NOx) и испраљивих органских једињења (VOC) у присуству сунчеве светлости.

⁶ Агенција за заштиту животне средине, Годишњи извештај Републике Србије о квалитету ваздуха, 2019.

⁷ У свим од наведених агломерација ваздух је био прекомерно загађен услед високе концентрације PM₁₀ и (или) PM_{2.5} честица, са изузетком Бора, који је сврстан у градове у највишој категорији загађења услед прекомерне концентрације сумпор-диоксида (SO₂).

- ✓ **Саобраћај** – прелазак на чисте начине производње енергије; приоритизација јавног превоза у градским подручјима, пешачких и бициклических мрежа и градске железничке мреже; прелазак на чистија теретна возила на дизел и нискоемисиона возила и горива.
- ✓ **Сектор урбанизма** – побољшање енергетске ефикасности у зградама, као што су школе, вртићи и болнице.
- ✓ **Сектор управљања комуналним и отпадом из пољопривреде** – стратегије за смањење стварања отпада, одвајање, рециклажа и поновна употреба; побољшање метода у управљању биолошким отпадом; у случају спаљивања отпада - примена најбољих доступних технологија и филтера, уз строгу контролу емисија штетних гасова.
- ✓ **Сектор пољопривреде** – примена најбоље праксе за смањење емисија из коришћења хемијских и органских ђубрива и из узгоја говеда и других животиња.

ШТА РАДИ ЕВРОПСКА УНИЈА И КАКО?

Политика чистог ваздуха ЕУ - оквир политике

Квалитет амбијенталног ваздуха у Европи вођен је два директивама: Директивом о квалитету амбијенталног ваздуха 2008/50/ЕЗ и Директивом 2004/107/ЕЗ.

Политике квалитета амбијенталног ваздуха такође су повезане са законодавством о емисијама загађујућих материја у ваздуху, које регулише изворе.

Напомена: Сумпор-диоксид (SO₂), испарљива органска једињења (VOC), честице пречника 2,5 µm (или мање (PM 2.5), азотни оксиди (NOx) и амонијак (NH₃) (Извештај Европске агенције за заштиту животне средине: Здрава животна средина, здрав живот: како животна средина утиче на здравље и добробит у Европи, Бр. 21/2019)

КАКО ЕУ ПОМАЖЕ СРБИЈИ?

Европска унија је највећи партнер Србије у заштити животне средине. Преко 600 милиона евра је донирано или инвестирано у последњих 20 година од стране Европске уније и Републике Србије за бољу заштиту животне средине.⁸

ЧЕМУ ЋЕ ДА ДОПРИНЕСЕ ОВАЈ ПРОЈЕКАТ?

Тренутно Европска унија пружа Србији подршку у развоју Програма заштите ваздуха са Акционим планом. Овај програм заснива се на три стуба:

- смањење емисија загађујућих материја (максималне националне емисије – Директива NEC);
- побољшање квалитета ваздуха (без прекорачења граничних вредности);
- смањење утицаја загађења ваздуха на здравље људи.

Програм заштите ваздуха дефинише циљеве квалитета ваздуха и мере за њихово постизање.

ИПА пројекат „ЕУ за бољу животну средину“ такође помаже Србији у изради специфичних планова за спровођење директива о квалитету ваздуха, максималним националним емисијама, садржају сумпора, квалитету горива и о испарљивим органским једињењима у бензину према којима ће се даље усмеравати спровођење захтева ЕУ, с циљем обезбеђивања чистог ваздуха и здраве животне средине.

ДА ЛИ СТЕ ЗНАЛИ?

- ✓ Удисање загађеног ваздуха узме најмање 1-2 године типичног људског века.
- ✓ Утицаји штетних честица могу бити мали, од осећаја пецања у очима и гробуцања у грлу, до великих, као што су проблеми са дисањем и смрт.
- ✓ Токсично загађење ваздуха представља већу претњу за децу због мање физичке масе и капацитета плућа.
- ✓ Један аутобус превезе онолико путника колико 40 аутомобила.
- ✓ Загађење спољашњег ваздуха се налази међу 10 најштетнијих појава по људско здравље.
- ✓ Људи који живе у близини саобраћајница изложени су већем ризику оболевања од карцинома, болести срца и крвних судова, астме и бронхитиса, јер ова места бележе више нивое концентрација загађујућих материја у ваздуху.
- ✓ За време саобраћајне гужве, загађујуће материје споља могу да уђу у ваш аутомобил и да ваздух унутар вашег возила загаде и до 10 пута више него што је типичан градски ваздух загађен.

ЕУ ЗА БОЉУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ
Европска унија у Србији #ЕУЗаТебе
#еузатебе #еузабољуживотнусредину
ekologija.gov.rs / cfcu.gov.rs / europa.rs

⁸ ЕУ је инвестирала 404 милиона евра а Србија 196 милиона евра, детаљне информације на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/serbia_en

“Ова публикација објављена је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржај ове публикације искључиво је одговорно Министарство заштите животне средине и фирма Expertise Advisors у конзорцијуму са CITEPA, Ineris и Alternative Consulting, и та садржина нипошто не изражава званичне ставове Европске уније.”